

GJALLARHORNET

Utges av Svenska Arkeologiska
Samfundet

Årgång 28. Nr.3. 2008

DET ANTIKA ARVET – SAMFUNDETS BUSS- OCH BÅTRESA I JONIEN

Samfundets resa i Västra Turkiet 5-15 september med Paradisresor till många antika platser var oerhört intressant – det var deltagarna eniga om. Det berodde på två utomordentligt kunniga och pålästa guider, som med sina kunskaper levandegjorde det antika arvet, docent Lars Karlsson och doktorand Jesper Blid. Det var tredje gången i följd som vi reste i svenska arkeologers fotspår utomlands. Lars är nämligen sedan 2004 ansvarig för Labrandagrävningarna i södra Turkiet, de största svenska utgrävningarna som företagits utomlands, påbörjade 1948 med Axel W. Persson som ansvarig. (År 2004 for vi i Johan Gunnar Anderssons fotspår (Gjallarhornet 2004:4) och år 2006 besökte vi svenska utgrävningsplatser i Etrurien och Kampanien (Gjallarhornet 2006:4).

I *Istanbul* visades gruppen Hippodromen, Hagia Sophia och palatset Topkapi. I Hagia Sophia såg vi två runristningar på räcket i galleriet – och en möjlig tredje. Vår första antika stad att besöka på Mindre Asien sidan var *Troja*. Lars berättade spännande om utgrävningarna som påbörjades på 1800-talet av Schlieman och under 1900-talet fortsattes

av bl.a. Dörpfeld, Bleger och Korfmann, som utfört de viktigaste grävningarna. Vi såg lämningar från Trojas olika faser. Murarna från bronsålderns Troja VI (ca 1700-1250 f. K.) anses av en del forskare kunna vara Iliadens Troja. Troja låg under forntiden nära havet – uppslamning har medfört att havsstranden är avlägsen.

Pergamon, grundat på 600-talet f. K., ligger på en hög klippa men förstördes 717 e. K. av araberna. Här besökte vi bl.a. den imponerande teatern och fundamentet till Pergamon-altaret som fördes av tyskarna till Berlin och kan ses i Pergamonmuseet. Pergament som skrivmaterial uppstod i Pergamon. Inte långt från Pergamon och också på en kulle ligger *Asklepion* – ruinerna av antikens berömda sjukhus från kejsar Hadrianus tid (117-138 f. K.). Här verkade på 200-talet den berömde läkaren Galenos. Asklepion grävdes på 1920 och 1930-talet. I *Teos*, en stad där i antiken skådespelarnas ”fackförening” uppehöll sig, besökte vi ett berömt Dionysos-tempel. Det är känt från antikens litteratur. Eftersom Dionysos är vinets gud drack vi vin i en hyllning till Dionysos. Den västerländska poesin har enligt Lars sitt upphov här på platsen genom poeten Anakreon (570-475 f. K.).

Efesos är en imponerande ruinstad – anses vara en av de största arkeologiska platser

Stadsmuren från bronsålderns Troja VI (ca 1700-1250 f. K.) anses av en del forskare kunna vara Iliadens Troja.

som finns idag. Vi besökte bl.a. ett utgrävt romerskt villapalats med vackra mosaikgolv. Huset var i bruk från första århundradet e. K. till tre- fyrahundratalet. Den höga fasaden på Celsus-biblioteket från 110 e. K. är imponerande. Stadens agora – det gamla handelstorget - passerade vi och kom till Efesos väl bevarade teater. Den rymde ca 40 000 människor, ungefär 10 % av Efesos befolkning och är en av antikens största teatrar. Vi såg även resterna av den 143 m långa Maria-kyrkan och det stora romerska badet, som en gång täckte 22 500 m²! Bland andra sevärdheter är Johannesbasilikan, byggd på 500-talet

samt Artemistemplet i Efesos - en gång ett av världens 7 underverk. Det första Artemistemplet brändes ca 350 f. K. av Herostratos. Templet är 55 m brett och 115 m långt.

Färden gick vidare till den antika staden *Priene* från Alexander den Stores tid. Staden ligger på en hög akropol. Under antiken gick havet nästan fram till staden – nu är det ett par kilometer till havet. Det är floden Meander som är orsaken. Priene anses vara den mest bevarade och utgrävda av alla klassiska grekiska städer och benämns ”Anatoliens Pompeji”. Tyskar har grävt i staden sedan 1894 –

och grävningar pågår fortfarande. I Priene kan allt av grekisk stadsarkitektur studeras. Teatern är mycket välbevarad och fortfarande finns sittplatserna för Dionysos präster kvar. Nära teatern visades vi rester av en gammal bysantinsk kyrka – en av flera under resan som Jesper kunnigt berättade om. Vi besökte ett mycket intressant bostadshus i staden. Under årens lopp har många kvarter grävts ut men som nu rasat igen. Det kan vara kung Mausollos som på trehundra-talet f. K. lät bygga staden. Bevarade sittbänkar finns kvar på torget i Priene.

Miletos var nästa mål. Här finns en mycket stor, välbevarad teater från hundratalet e. K. Det sägs att många kända personer bodde i Miletos under antiken och att filosofin ”föddes” i staden. Den var rik och det gav möjlighet för välbeställda att ägna sig åt filosofi. Miletos grundade enligt Lars inte mindre än 90 kolonier t.ex. runt Krim och Svarta havet. I centrum fanns tre mycket stora torg. Eftersom Miletos var ledande i det joniska upproret i slutet av 400-talet f. K. men tillhörde den förlorande sidan, förstördes staden. De som var kvar av befolkningen flyttades år 494 f. K. till Persepolis. Ett sjömonument rest av Augustus finns nära den dåvarande hamnen. Det romerska badet i Miletos täcker en yta om ca 13000 m².

Färden gick vidare till det enormt stora *Didyma-templet* – ett av antikens största. Det hade en höjd av ca 25 m och var 120 m långt och 51 m brett. Templet byggdes under arkaisk tid men förstördes av perserna. Det fanns dock kvar till tidig kristen tid. I templet fanns ett orakel

under antiken. Dörrkarmarna av sten väger 70 ton.

I Altinkum steg vi ombord på två stycken tvåmastade motorseglare, s.k. gületer. Under fem dygn blev det vår bostad. Med dessa kryssade vi ned längs kusten med tillfällen till sol och bad. Det var skönt att vara till sjöss – ty temperaturen i land uppgick till mellan 35 och 38 grader C. I staden *Iasos* vandrade vi på akropolen med – enligt Lars – risk för att angripas av skorpioner och rivas av vassa buskar. Teatern med sin mycket välbevarade stödmur var intressant att se samt den stora palatsliknande romerska villan med fina mosaikgolv. Jesper visade rester av en bysantinsk kyrka från 500-talet. I staden fanns också protojoniska gravar från första årtusendet f. K.

Myndos är en outgrävd grekisk stad. I staden sökte Marcus Antonius och Cleopatra skydd från romersk förföljelse. Den är också känd genom att Caesars mördare, Cassius och Brutus flydde hit. Lars ledde oss utefter rester av stadsmur och till ruinen av en gammal kyrka. Med båten anlände vi så till Bodrum för att med buss fara till *Labranda*. Labranda visade sig vara en underskön plats uppe i bergen! Det var en gång en viktig helgedom i det antika Karien. Platsen är högt belägen på Latmosbergets sydsluttning (650 m ö.h.). I Labranda dyrkades en gång himmelsguden Zeus, som bar dubbelyxan som symbol. Våra entusiastiska ledare Lars och Jesper guidade oss och berättade om olika byggnader med imponerande mycket bevarat. Vi drack friskt källvatten ur en helig källa, såg de romerska baden, templet, hallarna för offermåltiden och

Samfundets Turkietresenärer på trappan till norra muren i Labrandas propyléområde

inte minst de öppna schakten från pågående utgrävningar. För att nå dem var det närmast klättring uppför berget som gällde. Det lockade drygt hälften av resenärerna. Vi insåg de tuffa förhållanden som grävningarna äger rum i under den hetaste sommarmånaden juli! En stor byggd grav på sluttningen är välbevarad. Fortet från 400-talet f. K. på krönet av berget är byggt med stora välluggna stenar. Här finns ruiner av flera katapulttorn. Under bysantinsk tid återanvändes fortet under oroliga perioder.

Slutligen besökte vi i Bodrum – det antika *Halikarnassos* – och såg en stadsport, mur och vallgrav, den stora korsriddarborgen som delvis byggdes med sten från Mausolleum. Museet i borgen ställde ut föremål från marin arkeologi – bl. a. fynden från det stora bronsåldersskeppet från andra årtusendet f. K. I skeppet

fanns bl.a. ungefär 10 ton koppartackor. Ett kort besök gjordes för att se resterna av det en gång ca 50 m höga Mausolleum (enligt Vetruvius beskrivning i antiken). Mausolleum var också ett av antikens sju underverk.

De tio resdagarna var fyllda med oförglömliga upplevelser och information om de antika platser vi besökte! Lars och Jesper – tack för er fantastiska guidning och instruktivt kompendium om platser vi besökte!

Nils Ringstedt
Författarvägen 5
167 71 Bromma
Nils.ringstedt@globalnet.net

ETT FOTO MED ARKEOLOGER VID EN MOSSE

Personbilder från utgrävningar väcker ofta minnen. Vid genomgång av materialet från fyndet av Nackhällaskölden i Halland 1865, ett 3 000-årigt praktfynd som efterundersöktes 1990, fanns ett foto av några fältarkeologer. Det publiceras nu. På bilden ses från vänster nuvarande ordföranden i Svenska arkeologiska samfundet Tore Artelius, Bengt Nordqvist och Lars Lundqvist, alla från Riksantikvarieämbetet, UV Väst. Därefter dåvarande chefen för Statens

historiska museum Ulf Erik Hagberg samt Lars Jacobzon. De bägge sistnämnde har varit engagerade i det märkliga fyndet av de 16 bronssköldarna vid Fröslunda på Kållandshalvön invid Vänern.

Fröslundasköldarna inspirerade Länsstyrelsen i Hallands län till att inbjuda till en efterundersökning vid Nackhälle i Spannarps socken, Varbergs kommun. På denna fyndplats hade dock endast en bronssköld påträffats. Men i gengäld var det en vacker och välbevarad sådan, prydd med stiliserade fåglar.

Arkeologer vid Nackhälle, Spannarps socken, Halland inför efterundersökning av fyndplatsen för bronsskölden. Från vänster Tore Artelius, Bengt Nordqvist, Lars Lundqvist, Ulf Erik Hagberg samt Lars Jacobzon.
Foto: Lennart Lundborg 1990.

Nackhälleskölden hade framkommit vid torvtäkt och omhändertagits under ovetenskapliga former. Genom landshövdingens försorg insändes den till Kungl. Akademien för inlösen.

Fyndplatsen låg långt från Stockholm, Göteborg och Lund och kom därför tyvärr inte att efterundersökas av någon fackman. Däremot publicerades fyndet snabbt av V. Boye och Oscar Montelius, som då utgjorde några av tidens arkeologer i Norden – en bråkdel av dagens. Den sensationella upptäckten av Fröslundasköldarna inspirerade fem år senare till en mindre efterundersökning i Store mosse, Nackhälle, där samlaren och kyrkvärden Ivar Karlsson i Grimslätt pekat ut den troliga fyndplatsen.

Nackhälleskölden efter teckning i Hallands Fornminnesförenings årsskrift 1868. Mindre skador har gjorts på skölden före nedläggningen. I vänstra hörnet syns en del av den träskiva som lagts som underlag vid avritandet. Denna togs bort när Oscar Montelius publicerade det.

Arkeologerna medförde mindetektor, som endast gav utslag för senare tiders järnföremål som spikar o dyl. Men ingenting tydde på, att där fanns spår av ytterligare sköldar. Ulf Erik Hagberg ansåg att gyttjan som täckt Nackhälleskölden var bortplöjd.

Den aktuella undersökningen vid Store mosse i det halländska Nackhälle omfattade endast en dag. Även om den inte resulterade i några arkeologiska fynd bör fortsatt forskning kring området inte avfärdas som utsiktslös. Mossmarkerna liksom källorna har haft stor betydelse i kulten under långliga tider. Men i dagens dominerande uppdragsarkeologi är mossarna inte så ofta berörda.

Nackhälleskölden kom att ställas ut på Statens historiska museum i Stockholm. Den var en tid utlånad till Läns museet Halmstad, men skölden är nu ersatt av en kopia. Detta fynd utgjorde en viktig PR för intresset för vår forntid. I Halland bildades fyndåret 1865 Hallands fornminnesförening som gav ut ett antal årsböcker, där kända arkeologer medverkade. Ett exempel så gott som något.

Lennart Lundborg
Halmstad

GJALLARHORNET

Deadline för nästa Gjallarhornet är den 28 november. Bidrag skickas till Anders Hansson, helst med e-post: anders.hansson@jamtli.com

Alternativt: Anders Hansson, Jamtli, Box 709, 831 28 Östersund.

Du vet väl att du kan få Gjallarhornet per epost!? Skicka din epostadress till Bodil Petersson, bodil.petersson@ark.lu.se

NY HEMSIDA

Samfundet har numera en helt ny hemsida. Ny layout, nytt innehåll och ständigt aktuell.

Besök Samfundet på dess nya adress

www.arkeologiskasamfundet.se

Current Swedish Archaeology har som tidigare adressen

www.currentswedisharchaeology.org

